

Norske Barne- og Ungdomsbokforfattere

Postboks 261 Sentrum
0103 Oslo

Deres ref.:

Vår ref.: 2003/504
MA2-M5 HRHA 437.1

Saksbeh.:

Dato: 12.11.2003

■ Norske Barne- og Ungdomsbokforfattere - konkurranseloven § 3.9, jf. §§ 3-4 og 3-1 - dispensasjon for bokklubbavtaler

V2003-62

1 Sakens bakgrunn

Konkurransetilsynet viser til brev av 5. juni 2003 fra Norske Barne- og Ungdomsbokforfattere (NBU), hvor NBU søker om dispensasjon fra konkurranseloven til å inngå avtale med N. W. Damm & Søn AS (Damm) om utgivelse av norske skjønnlitterære verk i bokklubb. Videre viser Konkurransetilsynet til brev av 10. juli 2003, hvor NBU søker om dispensasjon for tilsvarende avtaler med De norske Bokklubbene AS (De norske Bokklubbene) og Cappelens Bokklubber. Det vises også til brev av 16. juli 2003 fra Thommessen Krefting Greve Lund AS (TKGL). TKGL representerer De norske Bokklubbene.

Med hjemmel i konkurranseloven § 3-9 b) og d) fattet Konkurransetilsynet i brev av 18. juni 1998 følgende vedtak (V1998-44):

”Norske Barne- og Ungdomsbokforfattere (NBU) gis dispensasjon fra konkurranseloven § 3-4, jf. § 3-1 til å inngå avtaler med De norske Bokklubbene AS og Cappelens Bokklubber om royalti i kontrakt om utgivelse av norske skjønnlitterære verk i bokklubb.

Dispensasjonen gis på følgende vilkår:

Punkt 1.2 i avtale om utgivelse av norske skjønnlitterære verk i bokklubb tas ut av avtalen.

Dispensasjonen gis varighet til 1. juli 2003.”

Punkt 1.2 i avtalene fastsetter at norske forfattere som ikke er medlem av NBU, ikke skal tilbys bedre betingelser av bokklubbene enn betingelsene i avtalen, samt at NBUs medlemmer ikke skal utgi sine verk i bokklubber på gunstigere vilkår for vedkommende bokklubb enn det som fremgår av avtalen.

Brev av 5. juni 2003 og brev av 10. juli 2003, begge fra NBU, inneholder henholdsvis søknad om dispensasjon for bokklubbavtale mellom NBU og Damm (tidligere Egmont Hjemmets Bokforlag AS) og søknad om dispensasjon for bokklubbavtaler mellom NBU på den ene siden og De norske Bokklubbene og Cappelens Bokklubber på den andre siden. Avtalene er utformet som normalformularer, og fremstår som tilnærmet likelydende. Konkurransetilsynet vil derfor behandle dispensasjonssøknadene samlet.

Blant saker som relaterer seg til den foreliggende dispensasjonssøknaden er tilsvarende dispensasjonssøknad for bokklubbavtaler mellom Den norske Forfatterforening på den ene siden og De norske Bokklubbene, Cappelens Bokklubber og Damm på den andre siden. Konkurransetilsynet har i brev av 28. mai 2003 (V2003-33) gitt dispensasjon for Den norske Forfatterforenings bokklubbavtaler på vilkår av at royaltysatsene betegnes som veiledende. Dessuten har tilsynet i brev av 15. mai 2003 (V2003-32) fattet vedtak om inngrep mot De norske Bokklubbenes bruk av karensklausuler ved utgivelse av norsk og oversatt skjønnlitteratur for voksne der slik utgivelse skjer før det er gått to år siden førsteutgivelse i forlag. Karensklausulene som det er fattet inngrep mot finnes i vedlegg til samtlige bokklubbavtaler. Begge sakene er under klagebehandling i Arbeids- og administrasjonsdepartementet (AAD). Konkurransetilsynet vil kommentere de nevnte sakene og deres forhold til den foreliggende dispensasjonssøknaden der hvor det hensiktsmessig hører hjemme.

2 Aktører

Norske Barne- og Ungdomsbokforfattere er en selvstendig forening med 248 medlemmer. NBU organiserer forfattere som er bosatt i Norge eller som er norske statsborgere bosatt i utlandet og som har skrevet minst to barne- og/eller ungdomsbøker som holder kunstneriske mål, uten hensyn til om bøkene er skrevet på norsk, samisk eller på et fremmed språk. Foreningens formål er å ivareta norske barne- og ungdomsbokforfatteres faglige og økonomiske interesser.¹

N. W. Damm & Søn er et selskap i Egmont-konsernet. Forlagene Egmont Hjemmets Bokforlag AS og N. W. Damm & Søn AS ble fusjonert til ett selskap under navnet N. W. Damm & Søn AS 1. januar 2001. Damms satsningsområde er ny norsk skjønnlitteratur. Bokklubber for barn og ungdom i det tidligere Egmont Hjemmets Bokforlag AS er Donald Duck's Bokklubb og Ole Brumm Bokklubben.²

De norske Bokklubbene har flere enn ti hel- og deleide bokklubber. De norske Bokklubbenes bokklubber for barn og ungdom er i hovedsak Bokklubbens Barn og Ungdomsbokklubben. I De norske Bokklubbene inngår blant annet Bokklubben Nye Bøker. Denne klubben satser primært på utgivelse av ny skjønnlitteratur for voksne, og har mer enn 250 000 medlemmer. Samlet har De norske Bokklubbene mer enn 700 000 medlemskap, og de er således landets største bokklubbgruppering.³

Det svenske forlagshuset Bonnier eier 100 % av aksjene i J. W. Cappelens Forlag AS. Cappelengruppen består av fem sektorer: Litterær sektor, Faktasektor, Undervisningssektor, Cappelens Bokklubber og Sentraldistribusjon. Bokklubbutgivelse av bøker for barn og ungdom i Cappelengruppen skjer hovedsakelig gjennom Barnas Egen Bokklubb.⁴

3 Redegjørelse for avtalene det søkes dispensasjon for

Bokklubbavtalene mellom NBU på den ene siden og De norske Bokklubbene, Cappelens Bokklubber og Damm på den andre siden er utarbeidet som normalformularer, og avviker i liten grad fra hverandre. I det følgende betegnes avtalene samlet som bokklubbavtalene.

¹ Kilde: www.skrift.no/nbu/

² Kilde: www.damm.no

³ Kilde: www.bokklubbene.no

⁴ Kilde: www.cappelen.no

Bokklubbavtalene gjelder for utgivelse av verk som er forfattet av medlemmer i NBU, og som utgis i bokklubber som drives av, eller vil bli drevet av, De norske Bokklubbene, Cappelen Bokklubber og Damm. Avtalen skal godkjennes av det forlag som eventuelt innehar bokklubbrettighetene til verket.⁵

Punkt 2.1 i bokklubbavtalene fastsetter forfatterens vederlag. For verk som utgis for første gang, eventuelt samtidig eller i umiddelbar forbindelse med ordinær utgave, er forfatterens royalté 9 % av utsalgsprisen til bokklubbmedlemmer etter fradrag av gjennomsnittlig porto. Er boken innbundet beregnes royaltégrunnlaget til 85 % av medlemsprisen eksklusive porto. Når bøker benyttes som introduksjonstilbud eller andre tilbud til redusert pris, har royaltégrunnlaget en nedre grense på kr. 10,-. Likelydende prosentsetninger gjelder for verk som utgis som lydbok. Av verk som utgis for første gang skal bokklubbene betale en royalté på 3 % til NBU.

Punkt 2.2 i bokklubbavtalene bestemmer at forfatterens royalté er 7 % for tidligere utgitte verk i bokform. Likelydende prosentsetning skal benyttes ved introduksjonstilbud eller andre tilbud, med en nedre grense for royaltégrunnlaget på kr. 10,-.

I tillegg til å bestemme forfatterens royalté forplikter avtalene bokklubbene til å betale en sum tilsvarende 1 % royalté til et fond som bestyres av NBU. Det såkalte solidaritetsfondet skal bidra til utviklingen av en bred og variert norsk skjønnlitteratur.

Vedlegg B er normalformular for bruk ved utgivelse av norske, samtidige utgivelser i bokklubb. Punkt 1 i vedlegget gir vedkommende bokklubb enerett til utgivelse gjennom bokklubb fra avtalens dato og i to år fremover. Vedlegg C er normalformular for bruk ved utgivelse av norske gjenbruksutgaver i bokklubb. Punkt 1 i vedlegget gir vedkommende bokklubb enerett til utgivelse gjennom bokklubb fra avtalens dato og i seks år fremover.

4 Anførsler

De norske Bokklubbene anmoder i brev av 16. juli 2003 om at NBU gis dispensasjon for faste royaltésetninger i de avtalene det søkes dispensasjon for. De norske Bokklubbene anfører at de ikke ser seg tjent med å opprettholde en generell avtale med NBU, hvoretter en fast sum kanaliseres til NBUs solidaritetsfond, dersom Konkurransetilsynet ikke innvilger dispensasjon for avtalene.

5 Forholdet til konkurranseloven

Konkurranseloven § 3-1 første ledd setter forbud mot at to eller flere ervervsdrivende for salg av varer eller tjenester ved avtale, samordnet praksis eller på annen måte som er egnet til å påvirke konkurransen, fastsetter eller søker å påvirke priser, avanser eller rabatter bortsett fra vanlig kontantrabatt.

Konkurranseloven § 3-4 setter forbud mot at sammenslutninger av ervervsdrivende fastsetter eller oppfordrer til reguleringer som er nevnt i § 3-1. Begrepet "*sammenslutninger av ervervsdrivende*" omfatter blant annet organisasjoner som går under betegnelser som forening, forbund, lag, laug, interesseorganisasjon o.l. når de ivaretar ervervsdrivendes interesser. Det er uten betydning hvordan sammenslutningen er organisert. Norske Barne- og Ungdomsbokforfattere er etter Konkurransetilsynets oppfatning en slik sammenslutning.

Bokklubbavtalene fastsetter forfatternes royalté for produksjonen av et manuskript. NBU fastsetter på vegne av sine medlemmer prisene på manuskripter som prosentvise satser av bokenes utsalgspriser. Avtalene gir ikke rom for å fravike satsene. Konkurransetilsynet vurderer det slik at

⁵ Ved utgivelse av en tittel inngås avtale om royalté m. v. mellom forfatter og forlag, som gir forlaget enerett til produksjon og utgivelse av tittelen i verkets vernetid. Med verkets vernetid menes forfatterens levetid pluss 70 år.

bestemmelsene som fastsetter forfatterens vederlag, omfattes av forbudet i konkurranseloven § 3-4, jf. § 3-1.

Som nevnt har Konkurransetilsynet grepet inn mot De norske Bokklubbenes bruk av karensklausuler. Vedtaket er fattet med hjemmel i konkurranseloven § 3-10.⁶ Bokklubbavtalenes bestemmelser om eksklusivitet på bokklubbutgivelser er ikke i strid med konkurranselovens forbudsbestemmelser, og vil følgelig ikke bli vurdert i den foreliggende saken.

6 De relevante markeder

En oppfatning av markedets utbredelse vil være nødvendig for å kunne gjennomføre en analyse av de konkurransemessige virkninger. Det relevante marked har både en produktdimensjon og en geografisk dimensjon.

NBU er en organisasjon for norske skjønnlitterære barne- og ungdomsbokforfattere. Avtaleverket i denne saken regulerer omsetning av norskspråklig skjønnlitteratur for barn og ungdom i Norge solgt gjennom bokklubb. Konkurransesituasjonen for disse bøkene er relativt lik over hele landet. Dessuten bidrar bokklubber og elektronisk kommunikasjon til at bokomsetningen ofte er uavhengig av kjøpers lokalisering. Konkurransetilsynet antar at det ikke finner sted substitusjon mellom skjønnlitteratur for barn og ungdom og skjønnlitteratur for voksne, da de retter seg mot forskjellige grupper etterspørere. I denne saken avgrenses de relevante markeder til å være norsk og oversatt skjønnlitteratur for barn og ungdom som retter seg mot norske forbrukere. For en bredere drøftelse av de relevante markeder vises det til Konkurransetilsynets vedtak om dispensasjon for avtaler om royalti m.v. og bokklubbavtaler (V2003-33).

7 Konkurransemessig vurdering av avtaleverket

Konkurransetilsynet er i utgangspunktet tilbakeholdent med å gi dispensasjon til bransjeomfattende prissamarbeid. Dispensasjonsvilkårene skal imidlertid sikre at forbudet mot private prisreguleringer ikke hindrer prisreguleringen i å bli realisert, når reguleringen ikke er i strid med formålet i konkurranseloven. Konkurranselovens formål er å sørge for effektiv utnyttelse av samfunnets ressurser ved å legge til rette for virksom konkurranse, jf. konkurranseloven § 1-1.

Konkurransetilsynet kan i henhold til konkurranseloven § 3-9 ved enkeltvedtak eller forskrift gi dispensasjon for avtalene dersom:

- a) konkurransereguleringen innebærer at konkurransen i vedkommende marked forsterkes,
- b) det må forventes effektivitetsgevinster som mer enn oppveier tapet ved konkurransebegrensningen,
- c) konkurransereguleringen har liten konkurransemessig betydning, eller
- d) det foreligger særlige hensyn

Det kan stilles vilkår for dispensasjonen.

Konkurranseloven § 3-9 a) – konkurransefremmende virkning

Bokklubbavtalene er å betrakte som et samarbeid mellom NBUs medlemmer om priser på manus. Prissamarbeid mellom konkurrerende tilbydere som til sammen kontrollerer en betydelig del av det relevante markedet kan begrense konkurransen i form av at kollektiv markedsrett oppnås. Utøvelse av kollektiv markedsrett kan bidra til høyere priser og lavere omsatt kvantum.

Bestemmelser i bokklubbavtalene som fastsetter forfatterens royalti fratrar forfatterne muligheten til å konkurrere på pris seg imellom. Pris er generelt sett den viktigste parameteren i konkurransen mellom aktører. Det fremstår derfor som sannsynlig at konkurransen mellom forfatterne begrenses som følge av bokklubbavtalene, da forfatterne ikke kan selge sine produkter til andre priser enn de som er fastsatt i avtalene.

⁶ Se vedtak V2003-32 i sak nr. 2002/130.

I dagens bokmarked konkurrerer bokklubbene på kvalitet, bredde i tilbudet, service og innovasjon. I konkurransen om forfatterne er det sannsynlig størrelse på opplaget som i hovedsak er konkurranseparameter bokklubbene imellom. Bokklubbene kan ikke konkurrere om forfatterne ved å tilby forfatterne royaltysats utover det som er fastsatt i bokklubbavtalene. Faste royaltysatser begrenser følgelig bokklubbkonkurransen.

Bokklubbene tilbyr sine medlemmer hovedbøker én til to ganger i måneden. Dette svarer til ca. 20 bøker per år. Konkurransbegrensningen reduseres på denne måten av at bokklubbene har kapasitetsbegrensninger i produksjonen.

Som følge av bokklubbavtalenes samlede konkurransebegrensende virkning, er det ikke grunnlag for å gi dispensasjon for avtalene med hjemmel i konkurranseloven § 3-9 a).

Konkurranseloven § 3-9 b) – effektivitetsgevinster som mer enn oppveier tapet ved konkurransebegrensningen

Bokklubbavtalene gir effektivitetsgevinster i form av færre forhandlinger og et standardisert kalkulasjonsverktøy. Det er imidlertid et begrenset antall forhandlinger som erstattes, fordi bokklubbene utgir et begrenset antall bøker. Dessuten beror utgivelse i bokklubb på at avtale om royaltysats allerede er inngått mellom forfattere og forlag. Royaltysatser mellom NBU og Den norske Forleggerforening er innvilget dispensasjon fra konkurranseloven i tilsynets vedtak V1999-84. Dispensasjonen varer til 15. desember 2004.

Et element i dispensasjonsvurderingen kan være at bokklubbene møter en viss grad av risiko ved utgivelse av bøker. Idet en bokklubb inngår avtale om utgivelse av en tittel med en forfatter, vil det eksistere en viss usikkerhet med hensyn til faktiske salgstall for den enkelte tittel. Konkurransetilsynet vurderer imidlertid denne usikkerheten til å være begrenset, da tilsynet er kjent med at bokklubbene først bestiller antall eksemplarer etter at avbestillinger fra medlemmene er mottatt.

Samlet sett mener tilsynet at de nevnte effektivitetsgevinstene er begrensede, og at det ikke er sannsynlig at de mer enn oppveier tapet ved konkurransebegrensningen. Det kan derfor ikke gis dispensasjon for bokklubbavtalene med hjemmel i konkurranseloven § 3-9 b).

Konkurranseloven § 3-9 c) – liten konkurransemessig betydning

Skjønnlitteratur for barn og ungdom selges både gjennom bokklubber og gjennom bokhandler. Konkurransetilsynet legger til grunn i dispensasjonsvurderingen at bokklubbene samlet sett står for en ikke ubetydelig del av omsetningen av skjønnlitteratur for barn og ungdom, og at den konkurransemessige betydningen i dette henseendet er betydelig. Følgelig finner Konkurransetilsynet ikke grunnlag for å gi dispensasjon for NBUs bokklubbavtaler med hjemmel i konkurranseloven § 3-9 c).

Konkurranseloven § 3-9 d) – særlige hensyn

Hovedhensynet i tilsynets dispensasjonsvurdering er konkurranselovens formålsbestemmelse. Lovens formål er å sørge for effektiv bruk av samfunnets ressurser ved å legge til rette for virksom konkurranse, jf. konkurranseloven § 1-1.

De norske Bokklubbene har i denne sakens anledning anført at de ikke ser seg tjent med å opprettholde en generell avtale med NBU, hvoretter en fast sum kanaliseres til NBUs solidaritetsfond, dersom Konkurransetilsynet ikke innvilger dispensasjon for avtalene. Til dette vil Konkurransetilsynet bemerke at royaltysatsene for NBUs solidaritetsfond ikke er i strid med konkurranselovens forbudsbestemmelser. Finansiering av NBUs solidaritetsfond er følgelig ikke avhengig av dispensasjon fra konkurranseloven. Denne delen av avtalene kan derfor rettslig sett bestå uavhengig av hvorvidt dispensasjon til de konkurranseregulerende delene av

bokklubbavtalene innvilges. Tilsynet ser ikke at eventuelle endringer i øvrige deler av NBUs bokklubbavtaler kan danne grunnlag for dispensasjon til et samarbeid om pris mellom forfatterne så fremt avtalene samlet sett virker konkurransebegrensende.

Adgangen til å ta særlige hensyn i vurderingen er ment å ivareta konkurranseregulerende handlinger og/eller avtaler som er samfunnsmessig ønskelige. NBUs bokklubbavtaler virker altoverveiende konkurransebegrensende. Det må forventes at forsterket konkurranse i bokklubbsegmentet om utgivelse av skjønnlitteratur for barn og ungdom vil stimulere til bredt produktutvalg, nyskaping og innovasjon.

Øvrige vurderinger

Som nevnt innledningsvis har Konkurransetilsynet i den forrige dispensasjonsvurderingen av NBUs bokklubbavtaler innvilget dispensasjon til faste royaltysatser. Dispensasjonen er innvilget med hjemmel i konkurranseloven § 3-9 b) og d). Konkurransetilsynet var den gang av den oppfatning at det var tilstrekkelig for å beholde avtalenes effektivitetsgevinster, at forfatternes royaltysatser ble betegnet som veiledende. Tilsynet fant med andre ord ikke grunnlag for å gi dispensasjon for NBUs bokklubbavtaler med hjemmel i konkurranseloven § 3-9 b) alene slik avtalene var utformet med faste royaltysatser. Situasjonen var imidlertid slik at departementets klagebehandling av Konkurransetilsynets vilkår om veiledende royaltysatser i Den norske Forfatterforenings nærmest likelydende bokklubbavtaler var avsluttet på det tidspunkt vedtak i NBUs søknad om dispensasjon ble fattet. Departementet opphevet i sistnevnte sak tilsynets vilkår om at royaltysatsene i Den norske Forfatterforenings bokklubbavtaler skulle betegnes som veiledende. Konkurransetilsynet la departementets vedtak til grunn i sin dispensasjonsvurdering av NBUs bokklubbavtaler. Departementet vurderte det slik at insentivene til betaling av royalty til Den norske Forfatterforenings solidaritetsfond ville bli svekket dersom royaltysatsene skulle betegnes som veiledende. På dette grunnlag fant departementet at det forelå særlige hensyn i saken som tilsa at dispensasjon for faste royaltysatser burde innvilges med hjemmel i konkurranseloven § 3-9 d).

Konkurransetilsynet har i brev av 28. mai 2003 (V2003-33) fattet vedtak om dispensasjon for Den norske Forfatterforenings bokklubbavtaler på vilkår av at satsene betegnes som veiledende. Vilkåret er påklaget, og klagen er per i dag til behandling i departementet. Vi har i den foreliggende dispensasjonsvurderingen ikke avventet departementets vurdering av klagen. Konkurransetilsynet mener imidlertid å ha tatt tilstrekkelig hensyn til de særlige hensyn som vi mener er relevante for dispensasjonsvurderingen.

8 Konklusjon

Med bakgrunn i ovenstående finner Konkurransetilsynet ikke grunnlag for å innvilge dispensasjon for NBUs bokklubbavtaler slik de er utformet i dag. Dersom det fremmer lovens formål om effektiv ressursbruk, kan dispensasjon innvilges på vilkår. Et tiltak for å forsterke konkurransen kan være å betegne royaltysatsene som veiledende. Veiledende satser vil gi rom for forhandlinger om royaltysatser og på den måten forsterke konkurransen mellom forfatterne, fordi det vil gi forfatterne mulighet til å selge sine produkter til andre priser enn konkurrentene. Videre vil det forsterke bokklubbkonkurransen, da bokklubbene vil kunne tilby forfatterne ulike vederlagsvilkår.

Selv om royaltysatsene betegnes som veiledende, må avtalene anses som retningsgivende for prisfastsettelsen på manus. Avtalenes royaltybestemmelser vil derfor omfattes av forbudet i konkurranseloven § 3-4, jf. § 3-1. Som følge av reduserte konkurransebegrensninger ved veiledende royaltysatser kan det med større sannsynlighet antas at effektivitetsgevinstene som følger av avtalene mer enn oppveier tapet ved konkurransebegrensningen.

Konkurransetilsynet finner ikke grunnlag for å innvilge dispensasjon til NBUs bokklubbavtaler slik de er utformet i dag. Tilsynet har på bakgrunn av ovenstående vurderinger besluttet å innvilge

dispensasjon for bokklubbavtalene på vilkår av at forfatterens royaltysatser betegnes som veiledende:

”Med hjemmel i konkurranseloven § 3-9 b) gir Konkurransetilsynet dispensasjon for Norske Barne- og Ungdomsbokforfattere til å inngå avtale om royalty i avtaler om utgivelse av skjønnlitterære verk i bokklubb med De norske Bokklubbene AS, Cappelens Bokklubber og N. W. Damm & Søn AS.

Dispensasjonen for bokklubbavtalene gis på vilkår av at det skal fremgå av avtalene at satsene for forfatterens royalty er å anse som veiledende satser.

Konkurransetilsynet gjør oppmerksom på at avtaler om utgivelse av norske skjønnlitterære verk i bokklubb kan inneholde faste royaltysatser for Norske Barne- og Ungdomsbokforfatteres solidaritetsfond. Disse royaltysatsene er ikke i strid med konkurranselovens forbudsbestemmelser.

Vedtaket trer i kraft straks og gjelder til 1. desember 2008.”

Vedtaket kan påklages innen tre uker. En eventuell klage stiles til Arbeids- og administrasjonsdepartementet, men sendes Konkurransetilsynet. Tilsynet viser for øvrig til vedlagte skjema ”Melding om rett til å klage over forvaltningsvedtak”.

Dersom det er behov for dispensasjon utover det tidsrom som dispensasjonen er innvilget for, bes de søke om forlengelse i god tid før dispensasjonen utløper.